

TIBBIYOT TERMINOLOGIYASIDA BA'ZI LOTINCHA ATAMALAR KELIB CHIQUISHINING METAFORIK XUSUSIYATLARI.

Mamarajabova Dilbar Allanazar qizi

Termiz iqtisodiyoti va servis universiteti talabasi

Annotatsiya: Tibbiyot terminologiyasi — ilmiy aniq va universal bo'lishi kerak bo'lgan til sohalaridan biridir. Shunga qaramay, uning shakllanishida ko'plab metaforik ifodalar, obrazli tasvirlar va qadimiy dunyoqarashlar izlarini ko'rish mumkin. Ayniqsa, lotincha tibbiy atamalar ko'p hollarda inson tanasi yoki kasallik holatlarini tasvirlashda metaforalarga tayanadi. Ushbu maqolada shunday atamalarning semantik va metaforik xususiyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. Termin, terminologiya, metafora, kasallik nomlari, tibbiyot, atama,

Lotin tili — tibbiyot mutaxassisligini o'qitishning ajralmas elementi bo'lgan kasbiy yo'naltirilgan fan. Tibbiy atamalar lotin tilida ishlatiladigan ko'plab metaforalar bilan ajralib turadi. Ular atrofdagi voqelikni, uning milliy, ijtimoiy va kasbiy farqlarini his qilishning umuminsoniy qoidalarini aks ettiradi.

Tibbiyot terminologiyasi butun tibbiyot tarixi davomida yaratilgan va tibbiyot fani bilan parallel ravishda rivojlanishda davom etmoqda. Har bir mutaxassis, mutaxassisligidan qat'i nazar, doimiy ravishda yangilanib turadigan va yangi yaratilgan professional tildan to'g'ri foydalanishi va muayyan atamalarning paydo bo'lishini belgilaydigan qoidalar va qonunlarni tushunishi kerak. Har qanday mamlakat tibbiyot xodimlari o'z ona tili asosida paydo bo'lgan atamalar bilan bir qatorda qadimgi yunon va lotin tillari asosida paydo bo'lgan ko'plab xalqaro, umume'tirof etilgan atamalardan foydalanadilar. Ushbu atamalar tabiatan universal bo'lib, umumiy foydalanishga kirgan va ularning millatidan qat'i nazar, mutaxassislar uchun tushunarli. Bunday xalqaro atamalar har qanday davlatda, shu jumladan, Rossiyada hamda ispan tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda tibbiyot fanining asosiy fondini tashkil qiladi.

Tibbiyot terminologiyasida keltirilgan semantik o'zgarishlar bu borada ko'rsatkichdir. Tibbiyotda metaforik atamalarning mavjudligi, inson tanasi tuzilishining o'zi atrofdagi voqelik bilan assotsiativ aloqalarni va metaforik nomlarning paydo bo'lishiga yordam beradigan tarzda yaratilganligi bilan oqlanadi. Ma'lumki, metaforik atamalarni yaratish uchun asl ma'nodan sezilarli darajada farq qiladigan yangi semantik ma'no va aniqlikka ega bo'lishi mumkin bo'lgan obyekt va hodisalar ishlatiladi.

Tibbiy terminologiyada metaforik uzatishning odatiy rus tilidagi modellari qo'llaniladi. Taqqoslash, bu – asosan, obyektlarning vizual tavsiflaridir (konfiguratsiyasi, o'lchamlari, rang berishi).

Tibbiyot terminologiyasining metaforik tizimi an'anaviylik va dinamizmni birlashtiradi: *membrana* (oyoq-qo'llar), *palatum* (tanglay) yoki *brachium* (yelka). Kuzatishlarimizga ko'ra, tibbiy terminologiyada eng keng tarqalgani — tovush belgilariga ega bo'lgan zoomorfik metafora bo'lib, ular hayvonot dunyosiga xos bo'lib, shartli ravishda odamning jismoniy holatiga o'tadi va turli alomatlar va kasalliklar tavsifida uchraydi: *sichqonning chiyillashi*, *xirillashi*, *mushuk yig'lash sindromi* va boshqalar. Qushlar, yashash joylari va hasharotlar nomlari ham tibbiyot terminologiyasida keng assotsiativ sferaga ega: *g'oz terisi*, *qush yuzi*, *baliq og'zi* va boshqalar. Taqdim etilgan metaforalar yangi ma'no kasb etadi. Keyingi guruh antropomorfik metafora bo'lib, uning manbayi – odamlarning fiziologik xususiyatlari, tana a'zolarining nomlari va tirik organizmning xususiyatlari. Antropomorfik metaforalarga individ tanasining qismlari va hayvonlar tanasining, ularning ichki a'zolarining nomlarini aks ettiruvchi atamalar kiradi: *laringeal qorincha*, egarning orqa qismi va boshqalar.

Metafora va tibbiy til o'rtasidagi bog'liqlik

Tibbiyotda metaforalar — murakkab biologik jarayonlarni sodda, tushunarli obrazlar

Metafora orqali ifodalash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Lotin tili — tibbiyot terminologiyasining asosi bo'lib, unda ko'plab metaforik atamalar mavjud.

Misollar orqali metaforik atamalarning tahlili

Quyidagi lotincha tibbiy atamalar o'zining metaforik tabiati bilan ajralib turadi:

Uvula — tomoqning orqa qismidagi "mayda tilcha". Lotinchada "uvula" so'zi "kichik uzuk" degan ma'noni beradi. Bu atama shaklga o'xshatib berilgan metaforadir.

Cerebellum — miyachaning lotincha nomi, "*kichik miya*" degan ma'noni beradi. Asosiy miya bilan qiyoslanib, uning kichik o'lchami asosida metaforik nomlangan.

Caput medusae — qorin yuzasidagi qon tomirlari yulduzsimon ko'rinishda bo'lib, Meduza boshiga o'xshatilgan (yunon afsonalaridagi Meduzaning boshidan ilonlar chiqib turardi).

Lunula — tirnoqning pastki qismidagi yarimoy shaklidagi oq joy. "*Luna*" — oy degani, bu esa shaklga asoslangan metaforadir.

Aura — migrenga xos bo'lgan xayoliy "yorug'lik halqasi" yoki sezgi. Lotincha "*shamol, nurlanish*" ma'nosidan kelib chiqqan.

Sinus — burun yo'llaridagi bo'shliq, lotin tilida "*cho'mich*" yoki "*egilma joy*" ma'nosida ishlatilgan.

Ischiadicus (nervus ischiadicus) — katta asab bo'lib, bu so'z yunoncha *ischion* – "son suyagi" degan ma'nodan kelib chiqqan, metaforik jihatdan suyak asosida nomlangan.

Metafora orqali tibbiy bilimlarni oddiylashtirish

Metafora nafaqat estetik, balki didaktik ahamiyatga ham ega. Bu atamalar orqali murakkab anatomik tuzilmalar talabalarga esda qolarli tarzda yetkaziladi.

Xulosa

Lotincha tibbiy atamalar metaforik xususiyatga ega bo'lib, ularning ko'pchiligi shakl, funksional o'xshashlik yoki qadimiy tasavvurlar asosida nomlangan. Bu atamalar nafaqat ilmiy ifoda, balki tarixiy-madaniy yodgorlik sifatida ham qadrlanadi. Tibbiy terminologiyada metaforik nomlar — bilim uzatish va tushunishni osonlashtirish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Woywodt, A. Should eponyms be abandoned? Yes/ A. Woywodt, E. Matteson// BMJ. – 2007. Vol. 335. – P. 424-425. doi: 10.1136/b.inj.39308.342639. AD.
2. Crystal, D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics 6th Ed. - Willey: Blackwell Publishing Ltd., 2008. - 529 p.

3. Besa, E.C. Hematology/ E.C. Besa, P.M. Catalano, I.A. Kant, L.C. lefferies. - Baltimore: Harwal Publishing, –1992. – 335 p.
4. Druganova B. English Medical terminology - different ways of forming medical terms // JAHR. -2013. Vol. 4., № 7. – P.55-69.
5. Chabner, D. E. The Language of Medicine. - New York: W. B. Saunders Company, 1996. – 1036 p.
6. Киселева Л.А. Терминосистема области медицины «Акушерство» // Вестник Калмыцкого университета. – 2017. – № 1(33). – С.76-81.